

marife

dini arařtırmalar dergisi

Turkish Journal of Religious Studies

cilt / volume: 17 • sayı / issue: 2 • kış / winter 2017

ARAŐTIRMA

Tefsir Tarihinde Yerleşik Bir Kabulün Tahlil ve Tenkidi: İbn Teymiyye'ye Göre Hz. Peygamber (s.a) Kur'an'ın Tamamını Tefsir Etmiş Midir?

Esat Sabırlı

Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

Tefsir Ana bilim dalı Araştırma Görevlisi

esabirli@hotmail.com

Geliş Tarihi: 23.11.2017 • Yayına Kabul Tarihi: 17.12.2017

Öz

Hz. Peygamber'in (s.a) tefsir ettiği ayetlerin miktarı hakkında üç farklı görüşün bulunduğu bilinmektedir. Kimi alimler onun tefsirinin belli başlı ayetlerle sınırlı olduğu görüşünü benimserken kimileri de söz konusu tefsirin, muhatapların ihtiyacı oranında olduğunu söylemektedir. Son olarak "Hz. Peygamber (s.a) Kur'an'ın tamamını ahabına beyan etmiştir." şeklinde bir görüşün varlığından söz edilmekte ve bazı kaynaklar, bu görüşün İbn Teymiyye'ye ait olduğunu ileri sürmektedir. Bu çalışma, mezkûr görüşün İbn Teymiyye'ye nispetini, onun tefsir teorisi, beyan anlayışı ve tefsir uygulamaları çerçevesinde ele almayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Hz. Muhammed (s.a), Tefsir, İbn Teymiyye, Rivayet.

An analysis and a criticism of a general acceptance in the history of quranic exegesis: Did the prophet comment on the whole of the Quran according to Ibn Taymiyyah?

There are three aspects about how much did the Prophet Mohammad explain the Holy Quran. Whereas some scholars hold that the amount explained by him was restricted by only some certain verses, some others assert that his explanations were in proportion to what the addressee were in need. And finally, as another aspect, it is claimed that the prophet Mohammad explained the whole Quran for the companions, which is attributed to Ibn Taymiyyah by some sources. This paper aims at dealing with the attribution of this aforementioned aspect to Ibn Taymiyyah, taking into consideration his exegesis theory, his beyan notion and his exegesis applications.

Keywords: Prophet Mohammad, Exegesis, Ibn Taymiyyah, Narration.

Atıf

Sabırlı, Esat, "Tefsir Tarihinde Yerleşik Bir Kabulün Tahlil ve Tenkidi: İbn Teymiyye'ye Göre Hz. Peygamber (s.a) Kur'an'ın Tamamını Tefsir Etmiş Midir?", *Marife*, 17/2 (2017): 319-338.

Giriş

Vahyin nüzul ortamına tanıklık eden sahabenin, Hz. Peygamber'e (s.a) Kur'an'ın anlamlarına ilişkin sordukları soruların son derece sınırlı olduğu bilinmektedir. İlk muhatapların ciddi bir anlama problemi yaşamadıklarını gösteren bu durum, aynı zamanda Kur'an'ın tamamının tefsirine ihtiyaç duymadıklarına da işaret etmektedir. Sahabenin, sonraki dönemlerde meydana gelen anlama sorunuyla oldukça dar bir çerçevede karşılaşmış olmalarının en önemli nedeni, onların, nüzulün gerçekleştiği sosyal ve kültürel ortamda meydana gelen olayların kiminin doğrudan aktörü, kiminin de şahidi olmalarıdır. Her bir sahabe için olmasa da sahabe toplumuna Kur'an'ı doğru anlamanın en esaslı imkanlarını sunan bu sosyo-kültürel gerçeklik, Abdullah İbn Abbas'ın şu sözlerinde ifadesini bulmaktadır: *"Kur'an bize indirildi. Biz onu okuduk ve onun ne hakkında indiğini öğrendik. Bizden sonra Kur'an'ın hangi olaylarla ilişkili olarak indiğini bilmeksizin onu okuyan insanlar gelecek ve her biri farklı görüşler benimseyerek ihtilafa düşecekler..."*¹

Kur'an'ı doğru anlamanın imkanlarına sahip olma bağlamında sahabeyi öncelikli kılan temel unsurlardan bir diğeri de Kur'an tarafından Hz. Peygamber'e (s.a) yüklenen *beyan* misyonudur. En genel ifadesiyle Kur'an'ı muhataplarına açıklamak anlamına gelen beyan, birisi fiili uygulamalar diğeri sözlü izahlar olmak üzere iki şekilde Hz. Peygamber (s.a) tarafından yerine getirilmiştir. Ancak onun söz konusu beyan faaliyeti, Kur'an ayetlerinin her birisi için gerçekleşmiş midir?

Tefsir külliyatlarındaki rivayetlerin önemlice bir bölümünün mevkuf ve maktu haberlerden oluşmasının yanısıra, sınırlı sayıda bulunan merfu tefsir rivayetlerinin bir kısmının da sıhhat problemi taşıdığı göz önünde bulundurulduğunda yukarıdaki soruya evet şeklinde cevap vermek mümkün gözükmemektedir.² İleride genişçe ele alınacağı üzere bazı kaynaklar, İbn Teymiyye'nin "Hz. Peygamber (s.a) Kur'an'ın tamamını beyan etmiştir." görüşünde olduğunu ileri sürmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a) tefsir miktarı hakkında İbn Teymiyye'ye nispet edilen görüşün ona aidiyetini ele almadan önce Hz. Peygamber'in (s.a) Kur'an'a yönelik beyanlarının Kur'an'ın tamamını kapsayıp kapsamadığı hakkında ileri sürülen görüşlere yer verilecektir. Böylelikle İbn Teymiyye'nin yaklaşımının konuyla ilgili tartışmaların neresinde durduğu ortaya konmuş olacaktır.

¹ Ebu Ubeyd, Kasım b. Sellam, *Fedâilü'l-Kur'ân ve Meâlimuh ve Âdâbuh*, thk., Ahmed b. Abdilvahid el-Hayyâtî, yy., ty., I, 281.

² Erken dönem tefsir külliyatlarındaki rivayetlerin merfu, mevkuf ve maktu olmaları bakımından dağılımlarıyla ilgili bir tespit için bk. Koç, M. Akif, *İsnad Verileri Çerçevesinde Erken Dönem Tefsir Faaliyetleri*, Kitâbiyât, Ankara, 2003, ss. 102-103, 107.

I. Hz. Peygamber'in (s.a) Kur'an Tefsirine Yönelik Beyanlarının Miktarı

H. Hz. Peygamber'in (s.a) Kur'an'ın ne kadarını ashabına beyan ettiği hakkında üç farklı görüşün bulunduğu ifade edilmektedir. Bu görüşleri ve delillerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Hz. Peygamber (s.a) Kur'an'ın çok az bir kısmını ashabına beyan etmiştir. Bu görüşü savunanların başında Şemsüddîn el-Huveyyî (ö. 637/1239) ve Süyûtî (ö. 911/1505) gelmektedir.³ Bu görüşe sahip olanların delilleri şunlardır:

a) Huveyyî, sözü söyleyenin bu sözüyle kastının ne olduğunun, ya kendisinden ya da kendisini dinleyenden işitmekle bilinebileceğini, halbuki Kur'an'ın muhataplarının, kelamın sahibi olan Allah'la böyle bir diyalog kurmalarının imkan dahilinde olmadığını söylemektedir. Bu sebeple Kur'an tefsirinin ancak Hz. Peygamber (s.a) aracılığı ile öğrenilebileceğini ifade sadedinde şöyle demektedir: *"Kur'an'ın tefsiri ise kesinlik ifade edecek şekilde ancak Peygamber'den (s.a) işitmekle bilinir. Bu ise pek az ayet hariç imkansızdır."*⁴

Huveyyî'ye göre Hz. Peygamber'in (s.a) Kur'an tefsirini ihtiva eden beyanlarının az olması bir hikmete mebnidir. Şöyle ki Allah kullarının Kur'an üzerinde düşünüp tefekkür etmelerini istemiştir. Bu sebeple Hz. Peygamber (s.a) Kur'an'daki murâd-ı ilahîyi büsbütün açıklamak gibi bir emre muhatap olmamıştır. Huveyyî bu durumun aynı zamanda re'ye dayalı yorum yöntemini benimseyen müfessirlerin bu metotlarının doğruluğuna delil teşkil ettiğini söylemektedir.⁵

b) Süyûtî de Ahmed b. Hanbel'in *"Üç şeyin aslı yoktur; megâzi⁶, melâhim⁷ ve tefsir."* sözünü değerlendirirken, sahih isnadla gelen tefsir rivayetlerinin az olduğunu ve bunların içerisinde de merfu olanların çok az bir yekün tuttuğunu ifade etmektedir.⁸

c) Hz. Peygamber'in (s.a) az miktarda tefsir yaptığını ileri sürenlerin delillerinden birisi de Hz. Aişe'den (r.a) gelen ve Taberî'nin aktardığı ما كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يفسر شيئاً من القرآن إلا آياً بعدد علمه إياهن جبريل *"Allah Rasûl'ü (s.a), Cebrail'in kendisine öğrettiği birkaç ayet dışında Kur'an'dan bir şey tefsir etmemiştir."*⁹ şeklindeki rivayettir.¹⁰ Ebû Ya'lâ (ö. 458/1066) hadisnin bir benzerini yine Hz. Aişe'den (r.a) şu şekilde rivayet etmektedir:

³ Zehebî, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsîr ve'l-müfessirîn*, Kahire, Dâru'l-hadîs, 2005, I, 46.

⁴ Zerkeşî, Bedrüddîn Muhammed b. Abdullah, *el-Burhân fî ulûm'il-Kur'ân*, nşr. Mustafa Abdülkâdir Atâ, Beyrut, Dâru'l-fîkr, ty., I, 37; es-Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân, *el-Itkân fî ulûm'il-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-fazl İbrahim, Kahire, Dâru't-türâs, ty, IV, 171.

⁵ Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 37; Süyûtî, *el-Itkân*, IV, 171.

⁶ Hz. Peygamber (s.a.v)'in yaptığı savaşları aktaran rivayetler.

⁷ Kıyamet öncesi meydana gelecek savaşlar hakkında bilgi veren rivayetler.

⁸ Süyûtî, *el-Itkân*, IV, 181.

⁹ Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-beyân an te'vîl-i âyi'l-Kur'ân*, nşr. Ahmed Muhammed Şakir-Mahmud Muhammed Şakir, Kahire, Mektebetü İbn Teymiyye, ty., I, 84.

¹⁰ Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirîn*, I,48.

"Peygamber أن النبي صلى الله عليه و سلم كان لا يفسر شيئا من القرآن برأيه إلا آيا بعدد علمهن إياه جبريل (s.a), Cebrail'in ona öğrettiği birkaç ayet dışında, kendi görüşüyle Kur'an'dan bir şey tefsir etmezdi." Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'indeki hadisleri tahrir eden Hüseyin Selîm Esed, hadisin senedinde bulunan Fülân b. Muhammed b. Halid ile kimin kastedildiği bilinmediğinden dolayı hadisin zayıf olduğunu ifade etmektedir.¹¹ Heysemî (ö. 807/1405) ise bu rivayeti Bezzâr (ö. 292/905) ve Ebû Ya'lâ'nın da zikrettiğini, rivayetin senedinde ismi tespit edilmemiş bir ravi hariç diğerlerinin Buhârî'de (ö. 256/870) rivayeti bulunan raviler olduğunu söylemektedir.¹²

Taberî (ö. 310/922) kendisinin rivayet etmiş olduğu yukarıdaki hadiste ihticaca imkan tanımayacak derecede bir illet bulunduğunu, çünkü ravilerinden birisi olan Cafer b. Muhammed ez-Zübeyrî'nin eser ehli arasında tanınmadığını dile getirmektedir.¹³ Ahmed Muhammed Şakir, Taberî'nin tefsirine yaptığı tahrir çalışmasında bazı deliller ileri sürerek Cafer b. Muhammed ez-Zübeyrî'nin sika olduğu kanaatini taşıdığını söylemektedir. Şakir'e göre Buhârî'nin, *et-Târîhu'l-kebîr* adlı eserinde mezkûr ravinin tercemesini aktarmasına rağmen onu cerh etmemesi, İbn Ebî Hatim'in (ö. 327/938) bu ravi hakkında konuşmaması ve Buhârî ile Nesâî'nin (ö. 303/915) onu zayıf raviler arasında zikretmemiş olmaları onun rivayetiyle ihticac etmeye engel bir durum olmadığını göstermektedir.¹⁴

Öte yandan İbn Kesîr (ö. 774/1373), Hz. Peygamber'in (s.a) Kur'an'dan az miktarda tefsir yaptığı kanaatini taşıyanların delil gösterdiği bu rivayeti Taberî'den naklettikten sonra şöyle bir değerlendirmede bulunmaktadır: "*Bu münker ve garîb bir hadistir. (Senetteki) Cafer, Cafer b. Muhammed b. Hâlid b. Zübeyr b. el-Avvâm el-Kuraşî ez-Zübeyrî'dir. Buhârî onun hadisiyle mutâbaât¹⁵ edilemeyeceğini söylemiştir. Hafız Ebu'l-Feth el-Ezdî ise "O, münkeru'l-hadistir." demiştir.*"¹⁶

Taberî mezkûr hadisin, Kur'an'ın bazı ayetlerinin ancak Hz. Peygamber'den (s.a) gelen izahlar sayesinde anlaşılacağı şeklindeki kendi kanaatini desteklediğini ifade ettikten sonra Kur'an'da mücmel olarak zikredilen emir, nehiy, helal, haram, hadler, farzlar vb. hususların ancak Hz. Peygamber'in (s.a) beyanlarıyla açıklığa kavuştuğunu söylemektedir. Hz. Peygamber'in (s.a) izahları olmaksızın hiç kimsenin bilemeyeceği dini meseleleri Allah, Cebrail aracılığıyla Hz. Peygamber'e (s.a) vahyeder, o da ilgili ayetleri bu bilgiler ışığında tefsir eder diyen Taberî, bu kapsamdaki ayetlerin az olduğu kanaatindedir.¹⁷

¹¹ Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ el-Mevsilî, *Müsnedü Ebî Ya'lâ*, nşr. Hüseyin Selim Esed, Dâru'l-me'mûn, Dimeşk, ty., VIII, 23.

¹² Heysemî, Nureddîn Ali b. Ebî Bekr, *Buğyetü'r-râid fî tahkiki mecmei'z-zevâid ve menbei'l-fevâid*, thk. Abdullah Muhammed ed-Dervîş, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1994, VII, 9.

¹³ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, I, 89.

¹⁴ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, I, 85.

¹⁵ Ferd olduğu düşünülen bir rivayetin ravisine, başka bir ravi tarafından muvafakat edilmek suretiyle rivayetin desteklenmesi. Bk. Ali el-Kârî, Muhammed el-Herevî, *Şerhu şerhi nuhbeti'l-fiker fî mustalahâti ehli'l-eser*, Dâru'l-Erkam, Beyrut, ty., s. 344; es-Süyûtî, *Tedribü'r-râvi fî şerhi takrîbi'n-Nevâvi*, thk. Abdülvehhâb Abdüllatif, Mektebetü dâri't-türâs, Kahire, 2005, I, 186-187.

¹⁶ İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâîl b. Ömer, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, thk. Sâmî b. Muhammed es-Selâme, Dâru Tayyibe, Riyad, 1999, I, 14.

¹⁷ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, I, 87-88.

İbn Atıyye (ö. 541/1147) ise hadisin nasıl anlaşılması gerektiğine dair şöyle bir değerlendirmede bulunmaktadır: “Bu hadisin anlamı Kur'an'ın gaybî haberleri ve mücmelinin tefsiri gibi Allah'ın bildirmesi dışında bilinmesi mümkün olmayan şeylerle ilgilidir...”¹⁸ İbn Kesir de Taberî'nin konuyla ilgili rivayetin anlamını Hz. Peygamber'in (s.a) Cebrail vasıtasıyla Allah'tan aldığı tevkîfî beyanlara hasretmesine işaret ettikten sonra “Eğer hadis sahih ise doğru tevili budur.” demek suretiyle onun görüşünü paylaşmaktadır.¹⁹

Buraya kadar hadisin sıhhati ve nasıl anlaşıldığıyla ilgili verilen bilgiler göz önünde bulundurulduğunda rivayetin sahih olduğuna dair ortak bir kanaatin bulunmadığı, ravilerden biri olan Cafer b. Muhammed ez-Zübeyrî'nin bazı alimler tarafından hadisin sıhhatine engel teşkil ettiği şeklinde değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla söz konusu rivayetin Hz. Peygamber'in (s.a) tefsir miktarının az olduğu görüşünü benimseyenler için kesin bir delil niteliğinde olmadığını söylemek mümkündür. Rivayetin sahih olabileceği ihtimalinin kabul edilmesi durumunda ise ancak Hz. Peygamber'in (s.a) gaybiyyât gibi tevkîfî olarak bilinebilecek hususlara yönelik beyanlarının azlığına delalet ettiği şeklinde yorumlanmıştır.

d) Hz. Peygamber'in (s.a) tefsir miktarının sayılabilecek kadar az ayetle sınırlı olduğunu kabul edenlerin delillerinden birisi de onun beyanlarının Kur'an'ın tamamına yönelik olmasının imkansız denecek kadar zor olmasıdır. Murad-ı ilâhînin bilgisine birtakım emareler ve deliller aracılığıyla ulaşılabileceğinden, Allah, insanların Kur'an üzerinde tefekkür etmelerini istemiş ve Hz. Peygamber'e (s.a) Kur'an ayetlerinin tamamını beyan etmesini emretmemiştir.²⁰

e) Bu grubun delillerinden birisi de özelde sahabenin, genelde selevin Kur'an'ı tefsir etmeye karşı temkinli bir yaklaşım sergilediklerini ifade eden rivayetlerdir. Örneğin Hz. Ebû Bekir (r.a), kendisine **وَأَبَا وَفَأَكْبَهَةَ** ayetindeki **أَبَا** kelimesinin ne anlama geldiğine dair sorulan bir soruya “Allah'ın kitabı hakkında bilmediğim bir şey söylersem hangi sema beni gölgesine alır, hangi yer beni barındırır.”²¹ şeklinde cevap vermiştir. Yine aynı ayetle ilgili olarak Hz. Ömer (r.a) **فَأَكْبَهَةَ** nin ne demek olduğunu biliyoruz. Peki ya **أَبَا** nedir diyerek kelimenin anlamını sormuş ve kendisine hitapla “Ey Ömer! Bu bir zorlama [sorumlu olmadığın bir şeyi kendine sorumlu kılma]dır.”²² demiştir.²³

¹⁸ İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Ğâlib, *el-Muharrar'ül-veciz fi tefsiri'l-kitâbi'l-azîz*, thk. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut, 2001, I, 41.

¹⁹ İbn Kesir, *Tefsir*, I, 14.

²⁰ Zehebî, *et-Tefsir ve'l-müfessirîn*, I, 48; Süyûtî, *el-İtkân*, IV, 171.

²¹ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, I, 78; el-Beğavî, Hüseyin b. Mesud, *Şerhu's-sünne*, thk. Şuayb el-Arnaud-Muhammed Zühayr eş-Şâviş, el-Mektebetü'l-islâmî, Beyrut, 1984, I, 264-265.

²² Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin *el-Câmi li şuabi'l-îmân*, thk. Abdülalî Abdülhameyd Hâmid, Mektebetü'r-rüşd, Riyat, 2003, III, 538; İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi şerhi sahihi'l-buhârî*, nşr. Abdülazîz b. Abdullah b. Bâz, Dâru'l-marife, Beyrut, ty., XIII, 271-272.

²³ Suud b. Abdullah el-Feysân, *İhtilâfü'l-müfessirîn esbâbuhû ve âsâruhû*, Dâru İsbiliyye, Riyad, 1997, s. 20.

f) Hz. Peygamber'in (s.a) İbn Abbas'a (r.a) yapmış olduğu "Allah'ım onu dinde derin kavrayış sahibi kıl ve ona te'vili öğret."²⁴ şeklindeki duası da Hz. Peygamber'in (s.a) Kur'an tefsirine yönelik beyanlarının az miktarda olduğu kanaatini taşıyanların delilleri arasında bulunmaktadır. Şöyle ki Hz. Peygamber (s.a) Kur'an'ın tamamını veya büyük çoğunluğunu ahabına açıklamış olsaydı bu beyanlar sayesinde sahabenin Kur'an'ın tevili hakkında malumatları eşit düzeye ulaşacağından, İbn Abbas (r.a) için özel bir dua yapmasının anlamı olmazdı.²⁵

2. Hz. Peygamber'in (s.a) tefsir miktarıyla alakalı olarak ileri sürülen görüşlerden birisi de onun, Kur'an'ın tamamını tefsir ettiği şeklindedir. Kaynaklar bu görüşü savunanların başında İbn Teymiyye'nin geldiğini ifade etmektedir. Çalışmamızın konusu Hz. Peygamber'in (s.a) Kur'an'ın tamamını tefsir ettiği görüşünün İbn Teymiyye'ye nispeti meselesi olduğundan, onun konuyla ilgili görüşlerinin tespit ve değerlendirmesi ile bu görüşü ona nispet edenlerin yaklaşımları ayrı bir başlık altında ele alınacaktır.

3. Hz. Peygamber'in (s.a) tefsir miktarına dair ileri sürülen son görüşe göre Hz. Peygamber (s.a) iddia edildiği gibi ne Kur'an'ın çok az bir kısmını ne de tamamını tefsir etmiştir.²⁶ Çünkü onun tefsir miktarının çok az olduğunu ileri sürenlerin delillerinden olan Hz. Aişe (r.a.) rivayeti münker bir hadistir. Bu hadisin ravilerinden birisi olan Muhammed b. Cafer ez-Zübeyrî cerh ve ta'dil alimleri tarafından ta'n edilmiştir. Buhârî onun hadisiyle *mutâbaât* edilemez derken, Hafız Ebu'l-Feth el-Ezdî ise onun *münkerü'l-hadîs* olduğunu söylemiştir. Taberî ise bu ravinin âsâr ehli arasında tanınmayan birisi olduğunu beyan etmiştir. Sahih olduğu varsayılsa bile bu durumda hadisin anlamı, Kur'an'daki gaybiyyât gibi ancak Allah'ın bildirmesi ile hakkında bilgi sahibi olunabilecek konulara hasredilmiştir.²⁷ Bu gruba göre Hz. Peygamber'in (s.a) çok az ayeti tefsir ettiğini söyleyenlerin ileri sürdüğü delillerden birisi olan İbn Abbas'a (r.a.) yapmış olduğu "Allah'ım onu dinde derin kavrayış sahibi kıl ve ona tevili öğret." şeklindeki dua da Hz. Peygamber'in (s.a) çok az tefsir ettiğini değil onun beyanlarının Kur'an'ın tamamını kapsamadığını göstermektedir.²⁸

II. Hz. Peygamber'in (s.a) Kur'an'ın Tamamını Tefsir Ettiği Görüşünün İbn Teymiyye'ye Nispeti

Tespit edebildiğimiz kadarıyla günümüzde yapılan bazı çalışmalarda İbn Teymiyye'nin, Kur'an'ın tamamının Hz. Peygamber (s.a) tarafından tefsir ve beyan edildiği kanaatinde olduğu ileri sürülmektedir. Muhammed Hüseyin ez-Zehabî *et-Tefsîr ve'l-müfessîrîn*'da,²⁹ ve *el-İtticâhâtü'l-münharife fi't-tefsîr*'de³⁰, Müsâid b.

²⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-imâm Ahmed İbn Hanbel*, thk. Şuayb Arnaûd-Adil Mürsîd, Müessesü'r- risâle, Beyrut, 1995, V, 65.

²⁵ Zehabî, *et-Tefsîr ve'l-müfessîrîn*, I, 48; Feysân, *İhtilâfü'l-müfessîrîn*, s. 20.

²⁶ Zehabî, *et-Tefsîr ve'l-müfessîrîn*, I, 50.

²⁷ Zehabî, *et-Tefsîr ve'l-müfessîrîn*, I, 49; Feysân, *İhtilâfü'l-müfessîrîn*, s. 20.

²⁸ Zehabî, *et-Tefsîr ve'l-müfessîrîn*, I, 50.

²⁹ Zehabî, *et-Tefsîr ve'l-müfessîrîn*, I, 46.

Süleymân et-Tayyâr *Şerhu mukaddime fi usûli't-tefsîr*³¹ adlı çalışmasında, Muhammed Ebû Zehra *İbn Teymiyye*³² adlı eserinde, Suûd b. Abdullah el-Feysân *İhtilâfû'l-müfessirîn*'de,³³ Abdüsselâm Abdüşşâfi, İbn Atıyye'nin *el-Muharrarü'l-vecîz* adlı tefsirine yaptığı tahkikin mukaddimesinde,³⁴ İbrahim Halil Bereke *İbn Teymiyye ve cühûdühû fi't-tefsîr*³⁵ adlı eserinde, M. Akif Koç, *Erken Dönem Tefsir Faaliyetleri*³⁶ adlı çalışmasında, Mehmet Emin Maşalı *İbn Teymiyye'ye Göre Hatalı Tefsir Kuramları*³⁷ adlı makalesinde, İbn Teymiyye'nin Hz. Peygamber'in (s.a) Kur'an'ın tamamını tefsir ettiği görüşünde olduğunu ileri sürmektedir.

İbn Teymiyye'nin konuyla ilgili görüşlerini ilk ele alan Süyûtî daha ihtiyatlı bir değerlendirmede bulunarak şöyle demiştir: "İbn Teymiyye, (...) Hz. Peygamber'in (s.a), Kur'an'ın tamamının veya **büyük bir kısmının** tefsirini ashabına beyan ettiğini açıkça ifade etmiştir."³⁸ İbn Teymiyye'nin, Hz. Peygamber'in (s.a) tefsir miktarıyla alakalı görüşlerine yer veren müelliflerin ileri sürdüğü delillere ve yaklaşım tarzlarına bakıldığında genellikle Muhammed Hüseyin ez-Zehebî'nin *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn* adlı eserindeki değerlendirmelerine dayandıkları anlaşılmaktadır. Biz de bir bütünlük sağlamak amacıyla öncelikle Muhammed Hüseyin ez-Zehebî'nin bahsi geçen görüşü İbn Teymiyye'ye nispet ederken zikrettiği delillere yer verecek ve daha sonra diğer müelliflerin, Muhammed Hüseyin ez-Zehebî'den farklı olarak ileri sürdüğü delilleri ele alacağız.

Muhammed Hüseyin ez-Zehebî, Hz. Peygamber'in (s.a) Kur'an'dan ashabına beyan ettiği miktarın ne kadar olduğu hususunda alimlerin iki farklı görüş ortaya attıklarını belirtmektedir. Süyûtî ve Huveyyî'nin başını çektikleri bir grup alime göre bu miktarın çok az olduğunu söyleyen Muhammed Hüseyin ez-Zehebî, diğer grubu ifade sadedinde şöyle demektedir: "*Kimi alimler de Hz. Peygamber'in (s.a) Kur'an'ın lafızlarını ashabına beyan ettiği gibi manalarının tamamını da onlara beyan ettiği görüşünü benimsemiştir. Bu görüşe sahip olanların başında İbn Teymiyye gelmektedir.*"³⁹

Burada bir noktaya temas etmek istiyoruz. Hz. Peygamber'in (s.a) Kur'an'ın tamamını ashabına beyan ettiğini ileri süren bir grubun bulunduğunu söylemelerine rağmen ne Muhammed Hüseyin ez-Zehebî ne de diğer müellifler, İbn Teymiyye dışında bu gruptan olan başka bir isim zikretmemişlerdir. Halbuki

→

³⁰Zehebî, Muhammed Hüseyin, *el-İtticâhâtü'l-münharife fi't-tefsîr*, Mektebetü vehbe, 3. bs., yy., 1986, s. 11.

³¹Müsâid b. Süleymân et-Tayyâr, *Şerhu mukaddime fi usûli't-tefsîr li İbn Teymiyye*, Dâru İbnü'l-Cevzî, Riyat, 2. bs., 2001, s. 36.

³²Ebû Zehra, Muhammed *İbn Teymiyye hayâtuhû ve asruhû-ârâuhû ve fikhuhû*, Dâru'l-fikri'l-arabî, Kahire, 1991, s. 186, 191, 384.

³³Feysân, *İhtilâfû'l-müfessirîn*, ss. 16-17.

³⁴İbn Atıyye, *el-Muharrarü'l-vecîz*, I, 9. (Muhakkikin girişi)

³⁵Bereke, İbrahim Halil, *İbn Teymiyye ve cühûdühû fi't-tefsîr*, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1984, s. 127.

³⁶Koç, *Erken Dönem Tefsir Faaliyetleri*, s. 108, 158.

³⁷Maşalı, Mehmet Emin, "İbn Teymiyye'ye Göre Hatalı Tefsir Kuramları", *Bilimname*, 2008, c. XV, sayı: 2, s. 125.

³⁸Süyûtî, *el-İtkân*, IV, 258.

³⁹Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*, I, 46.

Tûfî (ö. 716/1316), İbn Teymiyye'nin ileride inceleyeceğimiz sözlerinden çok daha açık ve kesin bir şekilde sahabenin Kur'an'ın tamamının tefsirini Hz. Peygamber'den (s.a) aldıklarını ifade etmektedir. Tûfî konuyla ilgili olarak şöyle demektedir: “Çok güçlü bir şekilde iddia ediyoruz ki sahabe, tefsiri Peygamber'den (s.a) alıyordu ve o vefat etmeden önce, **Kur'an'ın tefsiri harf harf kendisinden alınmıştı**. Yine kesin olarak ifade ediyoruz ki ümmetin elinde bulunan tefsirler içerisinde Hz. Peygamber'in (s.a) söylemediği sözler de bulunmaktadır. O kadar ki eğer bu sözler ona arz edilse o bu sözleri reddeder ve söyleyeni azarlardı.”⁴⁰

Muhammed Hüseyin ez-Zehebî'nin konuyla ilgili yaklaşımına geri dönersek ona göre İbn Teymiyye, “Hz. Peygamber (s.a) Kur'an'ın tamamını ashabına beyan etmiştir.” görüşünü şu delillere dayandırmaktadır:

1) وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ “İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman ve onların da (üzerinde) düşünceleri için sana bu Kur'an'ı indirdik.”⁴¹

Muhammed Hüseyin ez-Zehebî'nin İbn Teymiyye'nin birinci delili olarak zikrettiği bu ayetle ilgili olarak İbn Teymiyye aynı yerde şöyle demektedir: “Bilinmelidir ki Peygamber (s.a) Kur'an'ın lafızlarını ashabına açıkladığı gibi manalarını da onlara açıklamıştır. (...kendilerine indirileni insanlara açıklaman için..) ayeti [ndeki beyan], hem lafzı hem de manayı kapsar.”⁴² Zehebî ise mezkûr ayeti birinci delil olarak verdikten sonra şöyle demektedir: “Bu ayetteki beyan Kur'an'ın'ın lafızlarını kapsadığı gibi manalarını da kapsar. Peygamber (s.a) Kur'an lafızlarının **tamamını** beyan ettiğine göre manalarının da **tamamını** beyan etmiş olması gerekir. Aksi halde Allah tarafından kendisine yüklenen beyan görevini tam olarak yerine getirmemiş olur.”⁴³

Görüldüğü üzere Muhammed Hüseyin ez-Zehebî'nin, İbn Teymiyye'nin birinci delilini aktarırken söylemiş olduğu “Hz. Peygamber (s.a) Kur'an lafızlarının **tamamını** beyan ettiğine göre manalarının da **tamamını** açıklamış olması gerekir. Aksi halde Allah tarafından kendisine yüklenen beyan görevini tam olarak yerine getirmemiş olur.” cümlesi İbn Teymiyye'ye ait değildir. Onun yukarıda aktardığımız ifadeleri üzerine Muhammed Hüseyin ez-Zehebî'nin bir yorumudur. Zira İbn Teymiyye burada Kur'an'ın **tamamının** beyan edilmesinden söz etmemiştir. Diğer taraftan İbn Teymiyye'nin yukarıdaki cümlesi, eserinde ele aldığı ilk konunun birinci cümlesidir. Bu itibarla onun bu ifadeleri genel bir çerçeve çizen giriş cümlesi görünümü arz etmektedir.

2) Seleften gelen rivayetler: Ebû Abdurrahmân es-Sülemî (ö. 72/691) şöyle demiştir: “Osman b. Affân ve İbn Mesûd gibi bize Kur'an'ı okutanların rivayet ettiklerine göre onlar (sahabe) Peygamber'den (s.a) on ayet öğrendiklerinde bu on ayetin ilim ve amele dair her şeyini öğrenmeden geçmezlerdi ve ‘Kur'an'ı ilim ve ameli ile birlikte öğrendik’ derlerdi. Bundan dolayı bir surenin ezberiyle uzunca bir

⁴⁰ Tûfî, Süleymân b. Abdilgaviy b. Abdilkerîm es-Sarsarî, el-Bağdâdî, *el-İksîr fî ilmi't-tefsîr*, thk. Abdülkâdir Hüseyin, Mektebetü'l-âdâb, Kahire, ty., s. 35-36.

⁴¹ Ahzab, 16/44.

⁴² İbn Teymiyye, Takıyyüddîn Ahmed b. Abdülhalîm, *Mukaddime fî usûli't-tefsîr*, Haz. Fevâz Ahmed Zümerlî, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 1994, s. 18.

⁴³ Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*, I, 46-47.

İbn Teymiyye'ye Göre Hz. Peygamber (s.a) Kur'an'ın Tamamını Tefsir Etmiş Midir?

müddet meşgul olurlardı." Öte yandan İmam Malik *Muvatta'*da İbn Ömer'in Bakara suresini sekiz yılda ezberlediğini zikretmiştir.⁴⁴ Sahabeyi buna sevk eden şey ise *كِتَابُ أَنْزَلْنَاهُ فَرَاتًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ* "Bu, ayetleri üzerinde derin derin düşünsünler diye sana indirdiğimiz mübarek bir kitaptır."⁴⁵ ayeti ile - ki sözün tedebbürü, anlamını kavramaksızın mümkün değildir- *إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فَرَاتًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ* " Akledesiniz diye onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik."⁴⁶ ayetidir. Sözün akledilmesi anlamayı da içine alır. Ayrıca bilinmektedir ki sözün söylenmesinden kasıt, salt lafızların değil manaların anlaşılmasıdır. Kur'an ise buna diğer sözlerden daha layıktır.⁴⁷

Muhammed Hüseyin ez-Zehebî, İbn Teymiyye'nin zikrettiği bu rivayetleri ve ayetleri aktardıktan sonra şöyle bir değerlendirme yapmaktadır: "Bütün bu rivayetler göstermektedir ki sahabe, Kur'an lafızlarının tamamını Hz. Peygamber'den (s.a) öğrendikleri gibi manalarının da **tamamını** ondan öğrenmişlerdir."⁴⁸ Muhammed Hüseyin ez-Zehebî'nin buradaki ifadeleri de İbn Teymiyye'nin yukarıdaki rivayetlere eserinde yer vermiş olması üzerinden yapmış olduğu kendisine ait değerlendirmeleridir.

3) Muhammed Hüseyin ez-Zehebî'nin zikrettiği üçüncü delil ise İbn Teymiyye'nin şu sözleridir: "Bir toplumun tıp ve matematik gibi herhangi bir ilim dalında yazılmış bir kitabı okuyup izahını talep etmemeleri adeten mümkün değilken, dünya ve ahiret saadetlerini, kurtuluşlarını ihtiva eden Allah'ın kitabı için bu nasıl mümkün olur?"⁴⁹

Kanaatimize göre İbn Teymiyye'nin bu ifadelerine dayanarak sahabenin anlayamadıkları ayetler hakkında Hz. Peygamber'in (s.a) bilgisine başvurdukları söylenebilirse de Kur'an'ın **tamamının** Hz. Peygamber (s.a) tarafından ashabına beyan edildiği sonucuna ulaşmak mümkün görünmemektedir.

Muhammed Hüseyin ez-Zehebî dışında Müsâid b. Süleymân et-Tayyar da İbn Teymiyye'nin, Hz. Peygamber'in (s.a) Kur'an'ının tamamını tefsir ettiği görüşünde olduğunu ifade etmektedir. Müsâid b. Süleymân, Zehebî'nin yukarıda zikrettiğimiz üç deliline ek olarak İbn Teymiyye'nin farklı bağlamlarda zikrettiği şu cümlelerini zikretmektedir:

4) "... Sahabe tilavetle birlikte tefsiri de Peygamber'den (s.a) öğrendiklerini nakletmiş, ancak onlardan hiç birisi Peygamber'in (s.a) her hangi bir ayeti tefsir etmekten kaçındığını zikretmemiştir..."⁵⁰

5) "... Onlar (ilim ehli), Sahabe ve tabiînden geldiği sabit olan tefsiri kabul eder. Çünkü onlar sahabenin Peygamber'den (s.a) Kur'an'ın lafzını ve manasını birlikte aktardıklarını bilmektedirler."⁵¹

⁴⁴ Mâlik, İbn Enes, *el-Muvatta'*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru'l-hadîs, Kahire, 2005, "Kitâbü'l-Kur'ân", 11.

⁴⁵ Sâd, 38/29.

⁴⁶ Yusuf, 12/2.

⁴⁷ Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirîn*, I, 47.

⁴⁸ Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirîn*, I, 47.

⁴⁹ Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirîn*, I, 47; İbn Teymiyye, *Mukaddime*, s. 21.

⁵⁰ Müsâid b. Süleymân, *Şerhu mukaddime*, s. 37; İbn Teymiyye, *Mecmûatü'l-fetâvâ li şeyhi'l-İslâm İbn Teymiyye*, nşr. Âmir el-Cezzâr-Enver el-Bâz, Dâru'l-vefâ-Dâru İbn Hazm, 4. bs., Beyrut, 2011, XIII, 164.

6) “Hz. Peygamber’in (s.a), Kur’an’ın anlamlarını ashabına açıklamadığını ya da açıkladığı halde ashabın bu açıklamaları tabiiinden gizlediğini ileri süren kimse, Hz. Peygamber’in (s.a), Ali (nin hilafeti) ve diğer dini hükümler hakkında ashabına beyanda bulunduğunu, ancak ashabın bunu gizlediğini ileri süren kimse ile aynı konumdadır.”⁵²

7) “Bizim sahabe ve tâbiîn tefsirini savunmamız, onların Hz. Peygamber’den (s.a) ancak kendileri aracılığıyla bize ulaşabilecek bilgileri aktardıklarını ve Allah’ın, Peygamber’ine indirdiklerinin anlamını yine o Peygamber’den öğrendiklerini bilmemiz sebebiyledir. Dolayısıyla Kur’an’ı anlama hususunda onların hata edip bizim isabet etmemiz mümkün değildir. Bunun yanlışlığı zarureten, adeten ve şer’an bilinmektedir.”⁵³

8) “Malumdur ki Hz. Peygamber’in (s.a), Kur’an’ın manalarını ashabına öğretmeye olan rağbeti lafızlarını öğretmeye olan rağbetinden daha büyüktür. Nitekim anlamları olmaksızın salt lafızları bilmek maksadı hasıl etmeye yetmeyecektir. Çünkü lafız, manaya ulaşmak için murad edilir.”⁵⁴

Müsâid b. Süleymân et-Tayyar’ın buraya kadar zikrettiği İbn Teymiyye’ye ait sözlerin temel vurgusu; sahabenin Hz. Peygamber’den (s.a) sadece Kur’an’ın lafızlarını değil, manalarını da aldıkları ve bu manaları öğrenmek için büyük bir gayret sarf ettikleri şeklindedir. İbn Teymiyye’nin bu vurguyu ön plana çıkarmasının nedeni, bidat ehli olarak tanımladığı Karamita ve Mutezile⁵⁵ gibi fırkaların, sahabeden gelen rivayetleri göz önünde bulundurmamalarıdır. Nitekim İbn Teymiyye’nin et-Tayyar tarafından yukarıda zikredilen sözlerinin ilk dördünün bağlamı Karamita’nın yaptığı aşırı batınî yorumlardır.⁵⁶ et-Tayyar’ın zikrettiği son delilin bağlamı ise haberi sıfatlar konusudur. Burada da İbn Teymiyye Hz. Peygamber’in (s.a), ashabına Kur’an’ın sadece lafızlarını değil anlamlarını da öğretmek için büyük bir gayret gösterdiğini ifade etmektedir.⁵⁷ Dolayısıyla İbn Teymiyye’nin yukarıdaki sözleri zikretmesinin amacı Hz. Peygamber’in (s.a) Kur’an’ın tamamını tefsir ettiğini ileri sürmek değil, tefsir yaparken sahabeden gelen sahih rivayetleri mutlaka göz önünde bulundurmak gerektiğine işaret etmektir.

Diğer taraftan İbn Teymiyye’nin farklı bağlamlarda zikrettiği sözlerinden oluşan bu delillerin, onun beyan anlayışı, tefsir teorisi ve pratikte uyguladığı tefsir örnekleri çerçevesinde ele alınması gerekmektedir. Bu yapıldıktan sonra İbn Teymiyye’nin yukarıdaki ifadelerinin hangi zeminde ve anlamsal örgü içerisinde durduğu daha iyi anlaşılacaktır.

→

⁵¹ Müsâid b. Süleymân, *Şerhu mukaddime*, s. 37. İbn Teymiyye, Takıyyüddîn, *Buğyetü’l-mürtâd fi’r-red ale’l-mütefefsife ve’l-karâmita ve’l-bâtıniyye ehli’l-ilhâd mine’l-kâilîn bi’l-hulûl ve’l-ittihâd*, thk. Musa b. Süleyman ed-Dervîş, Mektebetü’l-ulûm ve’l-hikem, 3.bs., Medine, 2001, s. 330.

⁵² Müsâid b. Süleymân, *Şerhu mukaddime*, s. 38; İbn Teymiyye, *Buğyetü’l-mürtâd*, s. 331.

⁵³ Müsâid b. Süleymân, *Şerhu mukaddime*, s. 38; İbn Teymiyye, *Buğyetü’l-mürtâd*, s. 332.

⁵⁴ Müsâid b. Süleymân, *Şerhu mukaddime*, s. 39; İbn Teymiyye, *Mecmû*, V, 100.

⁵⁵ Mutezile’nin tefsir anlayışının genel özellikleri için bk., Narol, Süleyman, *Mezhebî Aidiyetin Tefsirdeki İzdüşümleri; Eşariyye ve Mutezile Örneği*, Fecr yay., Ankara, 2016, 84-88.

⁵⁶ İbn Teymiyye, *Buğyetü’l-mürtâd*, s. 330-332.

⁵⁷ İbn Teymiyye, *Mecmû*, V, 100.

III. İbn Teymiyye'ye Göre Kur'an'ın Beyan Edilmesi

İbn Teymiyye ömrünün sonlarına doğru girdiği ve içerisinde vefat ettiği hapisteyken öğrencilerinden birisi kendisinden Kur'an'ın tamamını içeren, sure sırasına göre bir tefsir yazmasını istemiş, o da bu isteğe şöyle diyerek cevap vermiştir: “Kur'an'da **bizatihi kendisi apaçık olan ayetler** bulunmaktadır. Bunun yanında müfessirlerin pek çok kitapta tefsir ettiği ayetler de vardır. Fakat bazı ayetlerin tefsiri, alimlerden bir kısmına müşkil gelmiştir. Bazen insan pek çok kitabı inceler de bir ayetin tefsirini anlayamaz. Bazen de bir müellif bir ayet hakkında tefsir yazar, diğer ayetleri de benzer şekilde tefsir eder. İşte ben bu tür ayetleri delilleriyle birlikte tefsir etmeyi amaçladım.”⁵⁸

İbn Teymiyye'nin bu ifadelerinden açık bir şekilde anlaşılmalıdır ki o, Kur'an'ın bir kısmının beyana ihtiyaç duymayacak şekilde apaçık olduğunu düşünmektedir. Bu sözü, ruhunu teslim edeceği hapiste söylemesi de son kanaatinin bu yönde olduğunu ortaya koymaktadır. Öte yandan İbn Teymiyye yukarıdaki görüşüne paralel olarak, anlaşılmasında problem olduğu veya yanlış tefsir edildiğini düşündüğü ayetleri ihtiva eden kısmî bir tefsir yazmış ve adını *Tefsîru âyâtin eşkelet alâ kesîrin mine'l-ulemâ* koymuştur.⁵⁹

İbn Teymiyye'nin, Kur'an'daki bazı ayetlerin beyana ihtiyacı olmadığı kanaatinde olduğunu gösteren başka değerlendirmeleri de söz konusudur. Bu noktada örnek olarak Kur'an'ın beyanı meselesi bağlamında Kadı Ebu Ya'lâ'nın (ö. 458/1066) görüşlerine yaklaşımı zikredilebilir. Kadı Ebu Ya'lâ, Hz. Peygamber'in (s.a) Kur'an'dan herhangi bir ayeti, nüzulünden hemen sonra tebliğ etmeyip mükelleflerin ihtiyaç duydukları ana kadar geciktirmesinin cevazı bağlamında *لَيْسَ*

لَيْسَ ayetindeki⁶⁰ *beyanı tebliğ* olarak tefsir etmiştir.⁶¹ Ebu Ya'lâ bundan sonra *لَيْسَ* ayetindeki⁶² *لَيْسَ* edatından dolayı tebliğin geciktirilmesinin caiz

olduğu sonucuna varmıştır. Ebû Ya'lâ, *beyanın* Kur'an'ın tamamı için şart koşulduğu şeklindeki bir itiraza cevap verirken de *beyanı* şu şekilde tarif etmektedir: “*Beyanın* hakikati; bir şeyi kapalı olmaktan çıkarıp açık hale getirmektir. Bu ancak beyana ihtiyaç duyan şeyler için söz konusu olur. Kendisi açık olan şeylerde beyana ihtiyaç duyulmaz. İtiraz edenin ‘*Beyan Kur'an'ın tamamı için şart koşulmuştur.*’ sözüne gelince *لَيْسَ* ayetinde⁶³ olduğu gibi bazen

beyan etmek ile (Kur'an'ın) bir kısmı kastedilmiş olabilir. Nitekim bu ayette de bir kısmı kastedilmiştir.”⁶⁴

⁵⁸ İbn Abdülhâdî, Muhammed b. Ahmed, *el-Ukûdû'd-dürriyye min menâkibi şeyhi'l-İslâm Ahmed İbn Teymiyye*, thk. Muhammed Hâmid el-Fıkî, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, ty., s. 27.

⁵⁹ İbn Teymiyye, Takıyyüddîn, *Tefsîru âyâtin eşkelet alâ kesîrin mine'l-ulemâ hattâ lâ yûced fî tâifetin min kütübi't-tefsîr fihâ el-kavlü's-savâb bel lâ yûced fihâ illâ mâ hüve hata'*, thk. Abdülazîz b. Muhammed el-Halîfe, Mektebetü'r-rüşd, Riyat, 1996.

⁶⁰ Nahl, 16/44.

⁶¹ İbn Teymiyye, Takıyyüddîn vd., *el-Müsevvede fî usûli'l-fikh*, thk. Ahmed b. İbrâhîm b. Abbâs ez-Zervî, Dâru'l-fazîle, Riyat, 2001, I, 391.

⁶² Kıyame, 75/19.

⁶³ Nahl, 16/44.

⁶⁴ İbn Teymiyye vd., *el-Müsevvede*, I, 392.

Yukarıdaki tartışmanın konumuzla ilgili olan tarafı şudur ki İbn Teymiyye, Ebû Ya'lâ'nın tebliğini geciktirilmesi konusuna beyandan bahseden ayetlerle istişhatta bulunmasını çelişkili bulmuş; ayetteki *beyanı tebliğ* olarak yorumlamasını ise İbn Abbas'ın tefsirine muhalif olduğu için zayıf gördüğünü ifade etmiştir. Ancak Ebû Ya'lâ'nın Kur'an'daki ayetlerin tamamının değil bir kısmının açıklanmaya ihtiyacı olduğu yönündeki izahlarına hiçbir eleştiri yöneltmemiştir. İbn Teymiyye'nin Kur'an'daki bazı ayetlerin **bizatihi apaçık** olduğunu söylemesi ile buradaki tavrı birlikte düşünüldüğünde, onun, Kur'an'da beyana ihtiyaç duymayan ayetlerin bulunduğunu ve dolayısıyla مَا تَزَّلَ إِلَيْهِمْ ayetinde Hz. Peygamber'e (s.a) yüklenen beyan görevinin Kur'an'ın tamamını kapsamadığı kanaatinde olduğunu söylememiz gerekmektedir.

İbn Teymiyye'nin, Hz. Peygamber'in (s.a) tefsir miktarı bağlamında kendisine isnad edilen görüşü benimsemediğini destekleyen hususlardan birisi de Hz. Ömer'den (r.a.) riba ile ilgili olarak gelen aşağıdaki rivayete yönelik değerlendirmeleridir. Söz konusu rivayette Hz. Ömer (r.a.) şöyle demektedir: *"Dikkat edin! En son inen Kur'an ayeti , riba ile ilgilidir. Allah Rasûlü bize o ayeti beyan etmeden -başka bir rivayette tefsir etmeden- vefat etti. Öyleyse ribayı ve (riba) şüphesi taşıyan şeyleri terk edin."*⁶⁵ İbn Teymiyye sahih olduğunu söylediği yukarıdaki rivayeti eserinde zikrettikten sonra riba ile ilgili kısmının nasıl anlaşılması gerektiğine dair değerlendirmeler yapmakta ancak bu rivayetin, Hz. Peygamber'in (s.a) tefsir etmediği ayetlerin de bulunduğunu açıkça ortaya koyan yönüne hiç bir itirazda bulunmamaktadır.⁶⁶

Hız. Peygamber'in (s.a) Kur'an'ın tamamını tefsir ya da beyan ettiği görüşünün İbn Teymiyye'ye nispet edilmesi bağlamında ileri sürülen delillerin tamamı, onun az önce ortaya koymaya çalıştığımız beyan anlayışı çerçevesinde değerlendirilmesi gerekir. İleri sürülen bu deliller, mezkûr görüşün İbn Teymiyye'ye nispet edilebilmesi için yeterli olmaması bir yana, onun beyan anlayışı göz önünde bulundurulduğunda paradoksal bir durum içerisinde olduğunu da ima etmektedir. Şöyle ki İbn Teymiyye'nin, içerisinde bizatihi apaçık ayetler bulunduğunu düşünmesine rağmen, Kur'an'ın tamamının Hz. Peygamber (s.a) tarafından ashabına beyan edildiğini söylemesi, Hz. Peygamber'in (s.a) beyana ihtiyacı olmayan ayetleri tekrar beyan ettiğini ileri sürmesi anlamına gelmektedir. Bunun da ötesinde bu durum Allah'ın, Hz. Peygamber'e (s.a) beyana ihtiyaç duymayan ayetleri de açıklama emri vermesi demektir. İbn Teymiyye'nin, pratik bir faydası olmadığı halde Allah'ın Hz. Peygamber'e (s.a) böyle bir emir verdiğini ileri sürmüş olması makul görünmemektedir.

⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 361, 425-426; İbn Mâce, el-Kazvîni, *Sünen*, thk. Muhammed Kamil Karabelli-Ahmed Berhûm, Dârü'r-risâleti'l-âlemiyye, Dimeşk, 2009, "Ticârât", 58; İbn Teymiyye, Takıyyüddîn *Beyânü'd-delil alâ butlânî't-tahlîl*, thk. Hamdi Abdülmecîd es-Selefi, el-Mektebü'l-İslâmî, yy. 1998, s. 83.

⁶⁶ İbn Teymiyye, *Beyânü'd-delil*, s. 83.

IV. İbn Teymiyye'nin Beyan Anlayışını Yansıtmaya Bakımından Tefsir Teorisi

İbn Teymiyye'nin tefsir anlayışına göre Kur'an'ı doğru anlamının en güzel yolu, öncelikle Kur'an'ı Kur'an'la tefsir etmektir. Çünkü ona göre mücmel bırakılan ayetler, yine Kur'an tarafından başka bir yerde tefsir edilmiş, kısaca verilen bir husus, detaylı bir şekilde ele alınmıştır.⁶⁷ Onun en güzel tefsir metodunun ilk aşaması olarak öncelikle Kur'an'ın Kur'an'la tefsir edilmesini teklif etmesi, Hz. Peygamber'in (s.a) beyanına ihtiyaç duymaksızın, sadece Kur'an bütünlüğü içerisinde anlaşılması mümkün olan ayetlerin var olduğu kanaatini taşıdığını göstermektedir.

İbn Teymiyye'ye göre herhangi bir ayetin tefsiri için Kur'an'dan sonra başvurulması gereken ikinci kaynak Hz. Peygamber'in (s.a) sünnetidir. Çünkü sünnet Kur'an'ın açıklayıcısıdır. Bu sebeple İmam Şâfiî "Hz. Peygamber'in (s.a) verdiği her hüküm onun Kur'an'dan anladıklarıdır."⁶⁸ demiştir. Diğer yandan "...İnsanlar arasında Allah'ın sana öğrettikleri ile hüküm veresin diye..."⁶⁹, "...Kendilerine indirileni açıklamam ve onların da (üzerinde) düşünceleri için..."⁷⁰, "...ayrılığa düştükleri şeyleri onlara açıklamam için..."⁷¹ gibi ayetler de Hz. Peygamber'in (s.a) Kur'an'ı beyan etmekle görevlendirildiğini ifade etmektedir. "Dikkat edin! Bana Kitap ve onun bir benzeri verildi."⁷² hadisinde Hz. Peygamber'in (s.a) kendisine verildiğini söylediği şeyi sünnet olarak değerlendiren İbn Teymiyye, sünnetin de Hz. Peygamber'e (s.a) vahiy yoluyla indirildiğini ancak onun Kur'an gibi tilavet olunmadığını söylemektedir.⁷³ İbn Teymiyye'nin Kur'an tefsirinde başvurulması gereken ikinci kaynağın sünnet olduğunu söylemesi, Hz. Peygamber'in (s.a) Kur'an'ın açıklanmasına yönelik beyanlarının kapsamına dair görüşü hakkında bize bir fikir verebilir. Şöyle ki, Hz. Peygamber'in (s.a) tefsir miktarının tespit edilmesiyle ilgili olarak kendisinden gelen rivayetlerin tamamının teknik anlamda tefsir rivayeti olarak kabul edilip edilemeyeceği meselesi önem arz etmektedir. Bu anlamda Hz. Peygamber'den (s.a) gelen rivayetlerin bir kısmı herhangi bir ayetin doğrudan tefsir edilmesi amacını taşırken, bir kısmı muhteva itibarıyla bir ayetin anlaşılmasını sağlamaktadır. Örneğin Hz. Peygamber (s.a) "Kul bir günah işlediğinde kalbinde siyah bir nokta belirir. Tevbe ve istiğfar ederek onu koparıp attığında kalbi cilalanır. Tekrar günah işlerse siyah nokta artarak kalbini kuşatır. İşte bu, Allah'ın كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ 'Hayır, Doğrusu onların kazanmakta oldukları kalplerini paslandırmıştır."⁷⁴ ayetinde zikrettiği pastır."⁷⁵ demek suretiyle ayette ifade edilen paslanmayı beyan

⁶⁷ İbn Teymiyye, *Mukaddime*, s. 84.

⁶⁸ İbn Teymiyye, *Mukaddime*, s. 84-85.

⁶⁹ en-Nisa, 4/105.

⁷⁰ en-Nahl, 16/44.

⁷¹ en-Nahl, 16/64.

⁷² Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eşas es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, nşr. Heysem b. Nizâr Temîm, Dâru'l-erkam, Beyrut, 1999, "Kitâbü's-sünne", 6.

⁷³ İbn Teymiyye, *Mukaddime*, s. 85.

⁷⁴ Mutaffifin, 83/14.

⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 333-334.

etmiştir. Burada Hz. Peygamber'in (s.a) ayette geçen bir kelimeyi doğrudan açıkladığı görülmektedir.

Yine Hz. Peygamber (s.a) Kur'an'da Hz. Yakub'un (a.s.), Hz. Yusuf (a.s.)'a yapılanlar karşısında söylemiş olduğu *فَصَبْرٌ جَمِيلٌ* "Güzel bir sabır"⁷⁶ ifadesini *şikâyet içermeyen sabır*⁷⁷ olarak açıklamıştır. Onun Kur'an'daki her hangi bir ayeti veya ayetteki bir kelimeyi açıklamaya yönelik tefsir rivayetlerine dair örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ancak Hz. Peygamber'in (s.a) bütün beyanları burada zikredilen örneklerdeki gibi bir mahiyet arz etmemektedir. Bu çerçevede Hz. Peygamber'in (s.a) doğrudan herhangi bir ayetin anlamını açıklamayı amaçlamayan söz, fiil ya da takrirleri, başka bir ifadeyle sünnet, içerdiği konuyla ilgili ayetlerin anlaşılmasını sağlamaktadır. Hz. Peygamber'in (s.a) "Namazı, beni namaz kılarken gördüğünüz gibi kılın."⁷⁸ hadisi burada örnek olarak zikredilebilir. Bu hadis doğrudan herhangi bir ayeti tefsir etmek amacıyla söylenmemiştir. Bununla birlikte Kur'an'da namazdan bahseden ayetlerin pek çoğunun anlaşılmasını sağlamaktadır.

İbn Teymiyye'nin Hz. Peygamber'den (s.a) gelen tefsir rivayetlerini yukarıdaki gibi ikili bir ayırma tabi tuttuğuna rastlayamadık. Aksine *beyan* kavramıyla ilgili olarak aşağıda değineceğimiz görüşleri onun, Hz. Peygamber'den (s.a) gelen ve doğrudan bir ayetin tefsirini içeren rivayetler ile muhteva itibarıyla herhangi bir ayetin anlaşılmasını sağlayan rivayetler arasında bir ayırım yapmadığını göstermektedir. İbn Teymiyye bu çerçevede şöyle demektedir: "Şu hususun bilinmesi gerekir ki Kur'an ve hadisteki lafızların tefsiri ve bu lafızlarla neyin kastedildiği Hz. Peygamber (s.a) vasıtasıyla biliniyorsa artık bu konuda dilcilerin veya başkalarının görüşleriyle istidlalde bulunulamaz(...) Hz. Peygamber (s.a) Allah'ın kelamında ve kendi sözlerinde yer alan, namaz, zekat, oruç, içki vb kavramlarla neyin kastedildiğini açıklamıştır. Bütün bunların manaları Hz. Peygamber'in (s.a) beyanlarından öğrenilir. Eğer birisi bunları Hz. Peygamber'in (s.a) beyan ettiği manaların dışında tefsir ederse bu kabul edilemez."⁷⁹

Görüldüğü üzere İbn Teymiyye Kur'an'da geçen namaz, zekat, oruç gibi kavramlar ile kastedilen manaların Hz. Peygamber (s.a) tarafından beyan edildiğini ve bu beyanlar göz önünde bulundurulmaksızın söz konusu kavramların tefsirinin yapılamayacağını açıkça ifade etmektedir.⁸⁰ Dolayısıyla İbn Teymiyye sadece, Hz. Peygamber'den (s.a.) gelen ve doğrudan bir ayeti tefsir eden rivayetleri değil, aynı zamanda Kur'an'ın anlaşılmasına katkı sağlayan diğer rivayetleri de Hz. Peygamber'in (s.a) tefsiri kapsamında değerlendirmektedir.

⁷⁶ Yusuf, 12/18.

⁷⁷ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XV, 585.

⁷⁸ el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sahîhu'l-Buhârî*, neşr, Muhammed Muhammed Tâmir, Dâru'l-beyan el-Arabî, yy., 2005, "Edeb", 27; "Ahbâru'l-âhâd, 1.

⁷⁹ İbn Teymiyye, *Mecmû*, VII, 180.

⁸⁰ İbn Teymiyye'ye göre sonraki dönemlerde terimleşmiş Kur'an ifadelerinin doğru anlaşılabilmesi için söz konusu ifadelerin nüzul vasatındaki anlamlarına dönülmesi gerektiğine dair örnekler ve değerlendirmeler için bk. Ersöz, Muhammed, "Hatalı Tefsir Sebebi Olarak Yerel Unsurların İhmal Edilmesi ve Lafızların İstilâh Anlamlarının Kullanılması", *ŞÜİF*, Şırnak, c.VII, sayı: 13, 2016, ss. 161-162.

İbn Teymiyye'nin bu yaklaşımından hareketle onun, Hz. Peygamber'in (s.a) Kur'an'dan tefsir ettiği miktarı az sayıdaki tefsir rivayetleriyle sınırlamadığını, Hz. Peygamber'in (s.a) söz, fiil ve takrirlerinden oluşan sünnetin tamamını -ayetlerle ilişkisi olduğu müddetçe- Hz. Peygamber'in (s.a) tefsiri kapsamında değerlendirdiğini söyleyebiliriz. Ancak bu onun, Hz. Peygamber'in (s.a) Kur'an'ın tamamını tefsir ettiği kanaatinde olduğu şeklinde anlaşılmalıdır. Çünkü İbn Teymiyye Kur'an'ın tefsir edilmesinde Hz. Peygamber'in (s.a) sünnetine başvurulması gerektiği hususunu, konuyla ilgili ayet hakkında ondan bir beyanın gelmiş olmasına bağlamaktır. Bunu İbn Teymiyye'nin yukarıda zikrettiğimiz ifadelerindeki *"Kur'an ve hadisteki lafızların tefsiri ve bu lafızlarla neyin kastedildiği Hz. Peygamber (s.a) vasıtasıyla biliniyorsa..."* sözünden anlamamız mümkündür.

Ayrıca İbn Teymiyye Kur'an'ı doğru tefsir etme yöntemini izah ederken şöyle demektedir: "Eğer [aradığın] tefsiri Kur'an ve sünnette bulamazsan bu durumda sahabenin sözlerine başvurursun. Çünkü onlar hem [Kur'an'ın anlaşılmasına ilişkin] karinelere ve bu karinelerin içerisinde bulunduğu durumlara şahit oldukları için, hem de tam anlayış, doğru bilgi ve salih amel sahibi oldukları için tefsiri daha iyi bilirler."⁸¹ Onun bu sözleri açıkça ortaya koymaktadır ki İbn Teymiyye ister doğrudan tefsir amaçlı olsun isterse dolaylı olarak bir ayetin tefsirini yapan rivayetler olsun Hz. Peygamber'in (s.a) sünneti içerisinde tefsiri bulunmayan ayetlerin olabileceği kanaatini taşımaktadır. Bundan dolayıdır ki o, bir ayetin tefsirinin aranması gereken kaynak olarak sünnetten sonra sahabenin sözlerini işaret etmektedir.

İbn Teymiyye sahabenin tefsirdeki yerine değindikten sonra İsrailiyyâtın üçe ayrıldığını söylemektedir. İsrailiyyâtın üçüncü kısmının, dinen hakkında herhangi bir şey söylenmemiş, doğrulanabilir ya da yanlışlanabilir olmayan rivayetler olup bu kısmın büyük çoğunluğunun faydasız bilgiler içerdiğini ifade etmekte ve şöyle demektedir: *"...Nitekim müfessirler bu türden olarak; Ashab-ı kehf'in isimleri, köpeklerinin rengi ve sayıları, Musa'nın atasının hangi ağaçtan olduğu, Allah'ın İbrahim için dirilttiği kuşların isimleri, [İsrailoğullarından] ölüye vurulması istenen inek etinin parçasının tayini, Allah'ın Musa'ya konuştuğu ağacın türü gibi şeyler zikretmişlerdir. Bunlar, belirlenmesinde mükelleflerin dinlerine ve dünyalarına dair bir fayda sağlamayan [bilgiler] olduğu için Allah'ın Kur'an'da mübhem bıraktığı şeylerdir."*⁸²

Görüldüğü üzere İbn Teymiyye, Kur'an'daki bazı ayetler için yapılacak izahların mükelleflerin dinî ya da dünyevî açıdan herhangi bir fayda içermeyeceğinden dolayı mübhem bırakıldığını, dolayısıyla bu tür ayetlerin izahının gereksiz olduğunu düşünmektedir. Bu çerçevede söylediği şu söz de onun bu kanaatte olduğunu göstermektedir: *"[Tefsir rivayetlerinin] bu ikinci kısmı, doğruluğu hakkında kesin bir şey söylememizin mümkün olmadığı kısımdır ki bunların çoğunluğu faydası olmayan ve hakkında söz söylemenin gereksiz olduğu*

⁸¹ İbn Teymiyye, *Mukaddime*, s. 87.

⁸² İbn Teymiyye, *Mukaddime*, ss. 90-91.

kısımdır. Allah, Müslümanların, bilgisine muhtaç oldukları şeyler hakkında doğruyu gösteren bir delil ortaya koymuştur.⁸³

İbn Teymiyye'ye göre bir ayetin tefsiri ile ilgili olarak sahabe sözleri içerisinde bir izah bulmak mümkün olmazsa bu durumda alimlerin çoğu tabiînin sözlerine müracaat etmiştir. Şube b. Haccac'ın (ö. 160/776), tabiînin sözlerinin furû meselelerde dahi kendisine muhalefet eden kişiye karşı delil olmamasına rağmen tefsirde nasıl delil olacağı yönündeki itirazını haklı bulan İbn Teymiyye, onların ittifak ettikleri görüşlerin hucdet olabileceğini, ancak ihtilaf ettikleri hususların hem diğer bir tabiîye hem de onlardan sonra gelenlere karşı delil olamayacağını ifade etmektedir.⁸⁴ Bu değerlendirmelerinden açıkça anlaşılmaktadır ki İbn Teymiyye, tabiînin üzerinde ittifak ettikleri görüşlerinin de Kur'an tefsirinde kaynak değeri ifade ettiği kanaatini taşımaktadır.

Burada İbn Teymiyye'nin tefsir teorisi ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken önemli noktalardan birisi de onun re'y tefsirine yaklaşım biçimidir. Ona göre salt reye dayalı olarak Kur'an'ı tefsir etmek haramdır. Çünkü Hz. Peygamber (s.a) "*Kim bilgisizce Kur'an hakkında konuşursa cehennemdeki yerine hazırlansın.*"⁸⁵ buyurmuştur.⁸⁶ Diğer taraftan Selef'ten gelen kimi rivayetler onların Kur'an tefsirini *Allah hakkında konuşmak* şeklinde anladıklarından temkinli ve çekinceli bir tavır sergilediklerini göstermektedir.⁸⁷

Selef'ten gelen bu tür rivayetleri, onların tefsir hakkında bilmedikleri şeyleri söylemekten kaçınmaları şeklinde anlayan İbn Teymiyye, dirayet yönteminin de Kur'an'ı anlama faaliyetinin bir parçası olarak kullanılabileceğini düşünmektedir. Buna göre dili ve şer'î ilimleri iyi bilen herkes Kur'an'ı dirayet yöntemine başvurarak yorumlayabilir.⁸⁸ Nitekim Selef de hakkında bilgi sahibi oldukları konularda rey tefsirine müracaat etmişlerdir. Kur'an'ın rey ile tefsir edilmesinin haram olduğuna dair Selef'ten gelen rivayetler, hiçbir bilgi temeline dayanmayan keyfi yorum yöntemlerini yasaklamaktadır. Öte yandan Selef de bilgi sahibi oldukları ayetleri tefsir etmiş, bilmedikleri bir ayetin tefsiri hakkında ise söz söylememiştir. Bu açıdan, Selef'in rey ile tefsiri yasaklayan rivayetleri aktarmaları ile kendilerinin bu yöntemi kullanmaları arasında bir çelişki yoktur. Çünkü onların tefsiri bilgi temeline dayanmaktadır.⁸⁹

İbn Teymiyye'nin yukarıdaki değerlendirmelerinin de işaret ettiği üzere o, her ne kadar tefsirde rivayete bağlı kalmayı temel bir prensip olarak benimsemiş ise de dirayet yönteminin de dile ve şer'î ilimlere dair birikim sahibi olma şartına bağlı olarak kullanılabileceğini düşünmektedir. Bu açıdan onun dirayet tefsirine cevaz veren bu yaklaşımı benimsemesine rağmen Hz. Peygamber'in (s.a) Kur'an'ın

⁸³ İbn Teymiyye, *Mukaddime*, s. 48-49.

⁸⁴ İbn Teymiyye, *Mukaddime*, s. 96.

⁸⁵ et-Tirmizî, Ebû İsa, *Sünenü't-Tirmizî*, nşr. İbrahim Atve İvaz, yy., 2. bs., 1975, "Tefsîru'l-Kur'ân", 1.

⁸⁶ İbn Teymiyye, *Mukaddime*, s. 96-97.

⁸⁷ İbn Teymiyye, *Mukaddime*, s. 101-104.

⁸⁸ İbn Teymiyye, *Mukaddime*, s. 107.

⁸⁹ İbn Teymiyye, Takıyyüddîn, *et-Tefsîru'l-kebîr*, nşr. Abdürâhman Umeyra, Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, ty., II, 243-244.

tamamını tefsir ettiği görüşünde olması makul görünmemektedir. Zira ifade ettiğimiz gibi İbn Teymiyye, rivayet öncelikli bir tefsir düşüncesine sahiptir. Şayet iddia edildiği gibi Hz. Peygamber'in (s.a) Kur'an'ın tamamını tefsir ettiği görüşünde olsaydı, rey tefsirine cevaz vermeyip bütün ayetlerin Hz. Peygamber'den (s.a) gelen rivayetlerle tefsir edilmesi gerektiğini ileri sürmesi beklenirdi.

V. İbn Teymiyye'nin Hz. Peygamber'den (s.a) Gelen Bir Rivayet Kullanmaksızın Tefsir Ettiği Ayet Örnekleri

İbn Teymiyye'nin eserlerine bakıldığında Hz. Peygamber'den (s.a) gelen herhangi bir rivayet kullanmaksızın tefsir ettiği ayetlerin bulunduğu görülmektedir. Biz burada onun hiç rivayet kullanmadan yaptığı tefsir örneklerine yer vermek istiyoruz. Bu çerçevede şu ayetler örnek olarak zikredilebilir:

1- *عَيْنَا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا* "Bir pınar ki Allah'ın kulları ondan içer, onu (istedikleri şekilde) fişkırtıp akıtırlar."⁹⁰ ayetiyle ilgili olarak İbn Teymiyye; ب يَشْرَبُ بِهَا harfinin zaid olduğunu söyleyen kişinin bilgi eksikliği bulunduğunu nın يَشْرَبُ بِهَا dan veya يَشْرَبُ مِنْهَا dan farklı olarak 'kanıncaya kadar içmek' anlamına geldiğini söylemektedir.⁹¹

2- *وَالسَّمَاءِ وَمَا بَيْنَهَا وَالْأَرْضِ وَمَا طَحْيَهَا* "Semaya ve onu bina edene, yere ve onu yayıp döşeyene, andolsun."⁹² ayetini şöyle tefsir etmektedir: "Sahih olan görüşe göre ayetteki مَا lar ism-i mevsuldür. Bu durumda ayetin anlamı 'semayı bina edene', 'yeryüzünü yayıp döşeyene' şeklinde olur..."⁹³

3- *وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَا إِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ* "O (mucizeler) geldiğinde onların inanmayacaklarını size kim bildirdi?"⁹⁴ ayetini tefsir sadedinde أَنَّ da iki kıraat bulunduğunu, bu kelimenin لعل manasında olduğu yönündeki görüşün hatalı olduğunu ifade ettikten sonra bu ayetin akabinde gelen *وَنُقَلِّبُ أَفْئِدَتَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ* "Biz onların kalplerini ve gözlerini ters döndürürüz."⁹⁵ ayetinin ibtidaiyye cümlesi değil bir önceki ayette bulunan لَأ ya müteallık olduğunu söylemektedir.⁹⁶

İbn Teymiyye'nin Hz. Peygamber'den (s.a) gelen herhangi bir rivayet kullanmaksızın tefsir ettiği ayet örneklerini çoğaltmak mümkündür.⁹⁷ Ancak

⁹⁰ İnsan, 76/6.

⁹¹ İbn Teymiyye, Takıyyüddin, *Tefsîru şeyhi'l-İslâm İbn Teymiyye*, nşr. İyâd b. Abdillatif b. İbrahim el-Kaysi, Dâru İbnu'l-Cevzi, Riyat, 2011, VI, 440.

⁹² eş-Şems, 91/5-6.

⁹³ İbn Teymiyye, *Tefsîru şeyhi'l-İslâm*, VII, 21.

⁹⁴ el-Enam, 6/109.

⁹⁵ el-Enam, 6/110.

⁹⁶ İbn Teymiyye, Takıyyüddin, *Tefsîru âyâtin eşkelet*, ss. 135-136.

⁹⁷ Daha fazla örnek için bk. İbn Teymiyye, *Dekâiku't-tefsîr*, thk. Muhammed Seyyid el-Cüleynid, Müessesetü ulûmi'l-Kur'ân, 2. bs., Dimeşk, 1984, III, 64.

burada zikredilen örneklerin, onun Hz. Peygamber'den (s.a) gelen herhangi bir rivayet kullanmadan tefsir ettiği ayetlerin de bulunduğunu ortaya koyması bakımından yeterli olduğu kanaatindeyiz.

Sonuç

İbn Teymiyye'nin "Hz. Peygamber (s.a) Kur'an'ın tamamını ashabına beyan etmiştir." görüşünde olduğunu ileri sürenlerin delilleri, bu görüşü ona nispet etmeye imkan verecek açıklıkta ve kesinlikte değildir. Durum böyle olmasına rağmen sözü edilen görüşün İbn Teymiyye'ye nispet edilmesinin bazı sebepleri olmalıdır. Bize göre bunun muhtemel sebebi, İbn Teymiyye'nin nassa aşırı vurgu yapan selefi tutumu ve bu tutumun bir sonucu olarak ortaya çıkan tevil karşıtlığıdır. Araştırmacılar, onun bu genel tavrından dolayı, Kur'an'ın beyan edilmesi meselesiyle ilgili sözlerini, bahse konu edilen görüşü ona nispet etmeye imkan tanıyacak biçimde yorumlamış olabilir.

İbn Teymiyye, delil olarak gösterilen sözlerinin hiç birisinde Kur'an'ın **tamamının** Hz. Peygamber (s.a) tarafından tefsir edildiğini söylememiştir. Çünkü o, Kur'an'ın **tamamının** açıklanmasına ihtiyaç olduğu kanaatinde değildir. Nitekim kendisinden Kur'an'ın tamamını içeren bir tefsir yazmasını talep edenlere, Kur'an'daki bazı ayetlerin tefsire ihtiyaç hissettirmeyecek şekilde apaçık olduğunu gerekçe göstererek bu isteklerini geri çevirmiştir. Diğer taraftan İbn Teymiyye en güzel tefsir yönteminin öncelikle Kur'an'ın Kur'an'la tefsir edilmesi olduğunu söylemektedir. Bu da göstermektedir ki o, bazı ayetlerin başka bir açıklayıcıya ihtiyaç duymaksızın Kur'an bütünlüğü içerisinde anlaşılabilirliğini düşünmektedir. Kur'an'dan sonra tefsir için sünnete başvurulması gerektiğini söyleyen İbn Teymiyye, sünnette de tefsiri bulunamayan ayetler için sahabe sözlerine müracaat edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Şu halde Hz. Peygamber'in (s.a), Kur'an'ın **tamamını** beyan ettiği görüşünün İbn Teymiyye'ye nispet edilmesi mümkün görünmemektedir. Çünkü bu görüş, Kur'an'da beyana ihtiyaç duymayan apaçık ayetler bulunduğu yönündeki ifadelerinin yanı sıra onun tefsir teorisi, beyan anlayışı ve tefsir uygulamaları ile çelişkili bir durum arz etmektedir.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-imâm Ahmed İbn Hanbel*, thk. Şuayb Arnaûd-Adil Mürşid, Müessesetü'r-risâle, Beyrut 1995.
- Ali el-Kârî, Muhammed el-Herevî, *Şerhu şerhi nuhbeti'l-fiker fi mustalahâti ehli'l-eser*, Dâru'l-Erkam, Beyrut, ty.
- Beğavî, Hüseyin b. Mesud, *Şerhu's-sünne*, thk. Şuayb el-Arnaûd-Muhammed Züheyr eş-Şâvîş, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1984.
- Bereke, İbrahim Halil, *İbn Teymiyye ve cühûduhu fi't-tefsîr*, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut 1984.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin *el-Câmi li şuabi'l-imân*, thk. Abdülalî Abdülhameyd Hâmid, Mektebetü'r-rüşd, Riyat 2003.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sahîhu'l-Buhârî*, neşr, Muhammed Muhammed Tâmir, Dâru'l-beyan el-Arabî, yy., 2005.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eşas es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, nşr. Heysem b. Nizâr Temîm, Dâru'l-erkam, Beyrut 1999.
- Ebu Ubeyd, Kasım b. Sellâm, *Fedâilü'l-Kur'ân ve Meâlimuh ve Âdâbuh*, thk., Ahmed b. Abdilvahid el-Hayyâtî, yy., ty.
- Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ el-Mevsilî, *Müsnedü Ebî Ya'lâ*, nşr. Hüseyin Selim Esed, Dimaşk: Dâru'l-me'mûn, ty.

İbn Teymiyye'ye Göre Hz. Peygamber (s.a) Kur'an'ın Tamamını Tefsir Etmış Midir?

- Ebü Zehra, Muhammed, *İbn Teymiyye hayâtuhû ve asruhû-ârâuhû ve fikhuhû*, Dâru'l-fikri'l-arabi, Kahire 1991.
- Ersöz, Muhammed, "Hatalı Tefsir Sebebi Olarak Yerel Unsurların İhmal Edilmesi ve Lafızların İstilâh Anlamlarının Kullanılması", *ŞÜİF*, Şırnak, c.VII, sayı: 13, 2016.
- Heysemî, Nureddîn Ali b. Ebî Bekr, *Buğyetü'r-râid fî tahkîki mecmעי'z-zevâid ve menbei'l-fevâid*, thk. Abdullah Muhammed ed-Dervîş, Dâru'l-fikr, Beyrut 1994.
- İbn Abdülhâdî, Muhammed b. Ahmed, *el-Ukûdü'd-dürriyye min menâkibi şeyhi'l-islâm Ahmed İbn Teymiyye*, thk. Muhammed Hâmid el-Fikî, Dâru'l-kütübi'l- ilmiyye, Beyrut, ty.
- İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Ğâlib, *el-Muharrar'ül-vecîz fî tefsiri'l-kitâbi'l-azîz*, thk. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 2001.
- İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi şerhi sahihi'l-buhârî*, nşr. Abdülazîz b. Abdullah b. Bâz, Beyrut: Dâru'l-marife, ty.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ömer, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-azîm*, thk. Sâmi b. Muhammed es- Selâme, Dâru Tayyibe, Riyad 1999.
- İbn Mâce, el-Kazvîni, *Sünen*, thk. Muhammed Kamil Karabelli-Ahmed Berhûm, Dâru'r-risâleti'l-âlemiyye, Dimeşk 2009.
- İbn Teymiyye, Takıyyüddîn, *Dekâiku't-tefsîr*, thk. Muhammed Seyyid el-Cüleynid, Müessesetü ulûmi'l-Kur'an, 2. bs., Dimeşk 1984.
- , *et-Tefsîru'l-kebîr*, nşr. Abdürâhman Umeyra, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, ty.
- , *Mukaddime fî usûli't-tefsîr*, Haz. Fevvâz Ahmed Zümerli, Dâru İbn Hazm, Beyrut 1994.
- , *Beyânü'd-delîl alâ butlânî't-tahlîl*, thk. Hamdi Abdülmecîd es-Selefi, el-Mektebü'l-İslâmî, yy., 1998.
- , vd., *el-Müsevede fî usûli'l-fikh*, thk. Ahmed b. İbrâhîm b. Abbâs ez-Zervî, Dâru'l-fazîle, Riyad 2001.
- , *Buğyetü'l-mürtâd fî'r-red ale'l-mütefelsife ve'l-karâmita ve'l-bâtıniyye ehli'l-ilhâd mine'l-kâilîn bi'l-hulûl ve'l-itihâd*, thk. Musa b. Süleyman ed-Dervîş, Mektebetü'l-ulûm ve'l-hikem, 3.bs., Medine 2001.
- , *Mecmûatü'l-fetâvâli li şeyhi'l-İslâm İbn Teymiyye*, nşr. Âmir el-Cezzâr-Enver el-Bâz, Dâru'l-vefâ-Dâru İbn Hazm, 4. bs., Beyrut 2011.
- , *Tefsîru âyâtın eşkelet alâ kesîrin mine'l-ulemâ hattâ lâ yûced fî tâifetin min kütübi't-tefsîr fihâ el-kavlü's-savâb bel lâ yûced fihâ illâ mâ hüve hata'*, thk. Abdülazîz b. Muhammed el-Halife, Mektebetü'r-rüşd, Riyad 1996.
- , *Tefsîru şeyhi'l-İslâm İbn Teymiyye*, nşr. İyâd b. Abdillatîf b. İbrahim el-Kaysî, Dâru İbni'l-Cevzî, Riyad 2011.
- Koç, M. Akif, *İsnad Verileri Çerçevesinde Erken Dönem Tefsir Faaliyetleri: İbn Ebî Hâtim Tefsiri Örneğinde Bir Literatür İncelemesi*, Kitâbiyât Yay., Ankara 2003,
- Mâlik, İbn Enes, *el-Muvatta'*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru'l-hadîs, Kahire 2005.
- Maşalı, Mehmet Emin, "İbn Teymiyye'ye Göre Hatalı Tefsir Kuramları", *Bilimname*, XV/2: (2008), ss. 123-146.
- Müsâid b. Süleymân et-Tayyâr, *Şerhu mukaddime fî usûli't-tefsîr li İbn Teymiyye*, Dâru İbnü'l-Cevzî, 2. bs., Riyad 2001.
- Narol, Süleyman, *Mezhebî Aidietin Tefsirdeki İzdüşümleri; Eşariyye ve Mutezile Örneği*, Fecr yay., Ankara 2016.
- Öztürk, Mustafa, *Kur'an Tefsir ve Usûl Üzerine*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2011.
- Suud b. Abdullah el-Feyşân, *İhtilâfü'l-müfessirîn esbâbuhû ve âsâruhû*, Dâru İşbiliyye, Riyad 1997.
- Süyûtî *Tedribü'r-râvî fî şerhi takrîbi'n-Nevâvî*, thk. Abdülvehhâb Abdüllatîf, Mektebetü dâri't-türâs, Kahire 2005.
- , *el-İtkân fî ulûm'il-Kur'an*, thk. Muhammed Ebu'l-fazl İbrahim, Kahire: Dâru't-türâs, ty.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-beyân an te'vil-i âyi'l-Kur'an*, nşr. A. Muhammed Şakir-M. Muhammed Şakir, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire, ty.
- Tirmizî, Ebû İsa, *Sünenü't-Tirmizî*, nşr. İbrahim Atve İvaz, 2. bs., yy., 1975.
- Tûfi, Süleymân b. Abdilgaviy b. Abdilkerîm es-Sarsarî, el-Bağdâdî, *el-İksîr fî ilmi't-tefsîr*, thk. Abdülkâdir Hüseyin, Kahire: Mektebetü'l-âdâb, ty.
- Zehebî, Muhammed Hüseyin, *el-İtticâhâtü'l-münharife fî't-tefsîr*, Mektebetü vehbe, 3. bs., yy.,1986.
- , *et-Tefsîr ve'l-müfessirîn*, Dâru'l-hadîs, Kahire 2005.
- Zerkeşî, Bedrüddîn Muhammed b. Abdullah, *el-Burhân fî ulûm'il-Kur'an*, nşr. Mustafa Abdülkâdir Atâ, Dâru'l-fikr, Beyrut, ty.